

Thema VII: de nieuwe mens creëren

Ter introductie:

“Door eigen werkzaamheid en natuurlijke talenten heeft de mens steeds getracht zijn leven verder te ontwikkelen. Tegenwoordig echter heeft hij, vooral door de wetenschap en de techniek, zijn heerschappij over de gehele natuur uitgebreid en steeds gaat hij daarin verder. Vooral door de toenemende hulp van allerlei communicatiemogelijkheden tussen de volkeren, ziet de mensheid zich steeds meer als een wereldomvattende gemeenschap waaraan zij gestalte moet geven. Zo geschiedt het, dat de mens zich vele goederen, die hij vroeger voornamelijk van bovenaardse krachten verwachtte, thans door eigen inspanning kan bezorgen.”
(GS 33)

- een 50 jaren oude tekst: desondanks zeer actueel;
- gedachte van globalisering is aanwezig;
- gedachte van de onafhankelijkheid en zelfredzaamheid;
- echter: beperking tot heerschappij over de gehele natuur, nog niet over zichzelf; bij de vormgeving van zijn wereld werkt de mens extern, in richting van alles wat buiten hemzelf valt. **Nu echter** – in onze tijd – komt voor het eerst de serieuze gedachte op dat de omvorming van het aanschijn van de aarde ook gericht kan worden op de vormgever zelf. Misschien – zo de overweging – is het zelfs zo, dat een veranderde vormgever andere, en zelfs betere ideeën en visies heeft, ten aanzien van de vormgeving van de natuur.

Bij het thema ‘de nieuwe mens creëren’ veranderen wij dus nu het perspectief.

Tot nu toe was bij thema’s zoals ‘de taal bewaken’, ‘de gemeenschap wagen’, ‘geschiedenis schrijven’, ‘in de communicatie verdrinken’ onze aandacht gericht op een bepaald aspect van ons mens-zijn en onze menselijke vermogens. De acteur, de mens zelf was daarin steeds dezelfde, die weliswaar met alsmaar nieuwe uitdagingen geconfronteerd wordt, maar die wij wel ongevraagd als een constant gegeven entiteit hebben beschouwd. Wij hebben daarin ook geen discriminerend onderscheid gemaakt tussen man en vrouw, tussen Europeaan en Aziat, tussen blank en zwart etc. Nee, **het was steeds hetzelfde ideale oerbeeld van een mens**, die met de taal omgaat, in een gemeenschap leeft, door communicatie wordt beïnvloed en die door zijn handelen geschiedenis schrijft.

Nu echter draaien wij het perspectief om: wij kijken eens goed naar onszelf. Dat doen wij historische gezien al een hele tijd lang, namelijk sinds het begin van de moderniteit al op veelvuldige wijzen:

- existentieel: “Hier sta ik, ik kan niet anders.”
- kentheoretisch: “Cogito, ergo sum.”
- psychologisch: “Es – Ich – Über-Ich”
- antropologisch: “De mens, een naakte aap.”
- evolutionistisch: “Het egoïstische gen.”

Nu echter nadat wij al deze aspecten van en over de mens hebben samengevat, kijken wij nog eens goed naar hem zelf. Dat doen wij door niet langer iets of bepaalde kwaliteiten of historische veranderingen in hem te ontdekken, nu gaan wij de mens maken, op ons gelijkend? Nee, we weten nog niet op wie hij moet gaan gelijken, maar in ieder geval bestaat het doel erin dat wij een andere, een nieuwe mens creëren, en in het beste geval zal deze mens van zijn 'zwakke kanten' worden bevrijd.

Dit thema breidt een aantal aspecten voor ons uit:

- ten eerste is het onderwerp **de mens zelf**; niet bepaalde eigenschappen of functies, maar het geheel van de mens zelf. De hele geschiedenis door zijn wij mensen reeds bezig om onze gezondheid, onze eigenschappen, onze lichamelijke en geestelijke functies, onze algemene gesteldheid te verbeteren en in stand te houden. Wij hebben daarin grote successen geboekt; maar nu – in een nieuwe fase – gaat het om de mens zelf.
- Het '**nieuwe**' van de nieuwe mens blijft daarbij nog even open. Is soms een moreel nieuwe mens bedoeld? Of een mens die nieuw is in zijn activiteiten en bezigheden, in de invulling van zijn arbeid of vrije tijd? Of is met 'nieuw' bedoeld een nieuwe stap in de menselijke ontwikkeling? Wordt de 'homo sapiens' nu tot een homo sapiens novissimus'?
- Verder geeft de titel 'de nieuwe mens creëren' ook reeds aan dat wij het zelf zijn die dit project in handen nemen. **Wij mensen zijn dus tegelijkertijd het subject en het object van dit project.** Wij verwachten het bouwen aan onze eigen toekomst niet van iets of iemand anders, maar enkel en alleen van onszelf.
- En als vierde punt valt op dat wij door te '**creëren**' bouwmeesters zijn van onszelf, en wel bouwmeesters die tegelijkertijd architect, metselaar en opzichter zijn. Voor dit scheppingswerk is kenmerkend dat wij niet alleen de stof nemen of aan de materie vorm geven - zoals een pottenbakker dat doet – maar dat wij deze materie ook op een nieuwe manier gaan 'bezielen', dus een '**nieuwe soort geest**' in die materie storten.

De algehele uitspraak die deze verschillende punten samenvat, kan als volgt worden geformuleerd:

***** Wij mensen worden door onszelf (en tegelijkertijd 'aan' en 'voor' onszelf) de Schepper van een nieuwe mens.**

Deze uitspraak brengt de aloude filosofische arbeid, dit 2500 jaren durende filosofische speurwerk en zoektocht bij elkaar. Immers, de drie fundamentele vragen van haar vragend graafwerk van het begin, de vragen naar:

- natuur (aan onszelf)
- mens (wij mensen)
- schepper (uitvoerder)

worden hier bij elkaar gebracht.

Dit alles culmineert in **het ultieme doel van 'de nieuwe mens'**.

Men zou zich kunnen afvragen of dit niet puur 'science fiction' is. Hebben wij niet genoeg met onszelf te doen, als het ware het werk van elke dag? Zijn er niet talloze doeleinden die wij nog niet verwerkkelijk hebben om een betere wereld tot stand te brengen? Moeten wij ons met 'de nieuwe mens' bezighouden, terwijl wij nog niet eens in staat zijn om de 'oude mens', en dan in de zin van 'elke mens' zijn waardige plaats in onze wereld te geven? Immers, voor een deel van de mensheid betekent het 'mens-zijn' niets anders dan het 'existentiële gevecht van elke dag'; voor een ander deel van de mensheid is het wellicht net iets minder dramatisch, maar betekent het nog altijd 'de permanente zorg' om elke maand of elke week 'rond te komen'.

Bovendien liggen op het bord van de mensheid nog een heel aantal globale onopgeloste vraagstukken, die feitelijke toch de grootst mogelijke energie, inspanning en diplomatieke kunst van ons allen vragen. Hier enkele voorbeelden:

- het ecologisch vraagstuk (behoud van de schepping)
- het armoedevraagstuk
- het vraagstuk van de sociale gerechtigheid
- het vraagstuk van de politieke constellaties in het spanningsveld van democratie en dictatuur (autocratie).

Samengevat: welke rechtvaardige redenen hebben wij om ons denken en streven op 'de nieuwe mens' te richten, terwijl wij dag in dag uit met de alledaagse, maar wel torenhoge, problemen van de huidige mens bezig (moeten) zijn?

Een Bijbels antwoord, wat ook het antwoord van de natuurlijke menselijke constitutie verwoord, is: "Elke dag heeft genoeg aan zichzelf." - Wij hebben immers ons gewone levensritme, van dag tot dag. Wij hebben het druk met ons werk, of met onze vrije tijd. Wij hebben zo onze verplichtingen in familie- en vriendenkring. Wij plannen soms een beetje vooruit, een vakantie, een reünie, een familiefest etc. Maar dat doen wij allemaal in de hoop dat wij morgen en overmorgen ook nog enigszins gezond zijn (of misschien weer een beetje beter), met de verwachting dat er geen existentiële crisis over ons zelf of onze persoonlijke situatie heen valt, en geflankeerd van de zekerheden en vanzelfsprekendheden die wij in de loop van de laatste eeuw, vooral sinds het einde van WO II hebben verworven. **Zo heeft dus elke dag genoeg aan zichzelf**, en waar wij een steentje kunnen bijdragen tot een iets betere wereld, zijn wij beslist niet te berooid om dat te doen.

Dus nogmaals: welke legitieme redenen en argumenten hebben wij om ons met zoiets als 'de nieuwe mens' bezig te houden?

Er zijn mijns inziens **een aantal redenen** te geven, waarom 'de nieuwe mens' toch onze aandacht mag vragen:

- omdat er sinds enkele tientallen jaren voor het eerst in de geschiedenis een relatief klein (maar dat is nog altijd meer dan niemand) aantal technisch-wetenschappelijke specialisten in deze wereld zijn, die dag in dag uit daadwerkelijk niets anders doen dan onderzoek en experimenten uit te voeren met het doel van 'een nieuwe mens';

- omdat wij allen als patiënten en consumenten onbewust deel uit maken van de wetenschappelijk-technische ontwikkelingen die de voedingsbodem zijn voor het veel grotere project van de 'nieuwe mens'.
- omdat wij op globaal niveau een fase in de menselijke ontwikkeling hebben bereikt die ons voor het eerst in de geschiedenis in staat stelt relatief onafhankelijk te zijn van de 'natuurlijke loop der dingen'.

Of, om het met de woorden van Yuval Harari te zeggen:

“Op de ochtend van het 3^e millennium ontwaakt de mens en komt tot een verbazingwekkende constatering. De meeste mensen denken er zelden aan, maar in de laatste decennia is het ons gelukt **honger, ziekte en oorlog** in toom te houden. Uiteraard zijn deze problemen niet volledig opgelost, maar dat wat vroeger onbegrijpelijke en oncontroleerbare krachten van de natuur waren, zijn nu uitdagingen, die op te lossen zijn.” (Yuval Noah Harari, Homo Deus, 2016).

Is deze bewering van de controle over honger, ziekte en oorlog niet voorbarig? Is zij misschien zelfs naïef, onbarmhartig of cynisch? Laten wij dit nader bezien.

a) de Honger

- de honger is sinds millennia **de ergste vijand van de mensheid**: een klein foutje of een beetje pech kostte een familie of een heel dorp vaak het leven;
- niet zelden **stierven door noodweer, dorheid, misoogsten, andere catastrofes etc. een aanzienlijk percentage van een bevolking** (vgl. Gen.41, 53.57: “Toen de zeven jaren van overvloed in Egypte verstreken waren, braken de zeven jaren van hongersnood aan, juist zoals Jozef voorspeld had. [...] Uit alle landen kwam men naar Egypte om bij Jozef graan te kopen; want de hongersnood woedde hevig in de hele wereld.”);
- **voorbeelden**: 1692-1694: hongersnood in Frankrijk: 2,8 miljoen doden; Schotland (1695-1698): 20 % van de bevolking stierf; midden van de 19^e eeuw: Ierland, ca. 1 miljoen doden;
- **wij kennen tegenwoordig echte honger niet meer** (alleen uit films of TV-beelden van hongersnood elders ter wereld; maar de bede: “Geef ons heden ons dagelijks brood” [van 2000 jaar geleden] is zeker ook letterlijker bedoeld dan wij vandaag de dag kunnen aanvoelen);
- bovendien: er bestaat tegenwoordig haast **geen ‘natuurlijke’ hongersnood** meer, maar bijna altijd **‘politieke’ hongersnood**; vaak kan tegenwoordig internationale hulp een hongersnood verhelpen of verhinderen.
- de **huidige voedselproductie** kan makkelijk zeven miljarden mensen voeden, het probleem is veelmeer een kwestie van politieke wil en sociale rechtvaardigheid;
- in de meeste landen is het probleem niet dat de mensen te weinig te eten hebben, maar het **veel grotere probleem is dat de mensen tegenwoordig teveel eten**; in 2014 hadden 2,1 miljard mensen overgewicht, terwijl er 850 miljoen aan ondervoeding leden. In 2010 stierven ca. 1 miljoen mensen aan honger of ondervoeding, terwijl de obesitas 3 miljoen slachtoffers maakte.

b) de Ziekte

- de **tweede vijand van de mensheid** waren vanouds besmettelijke ziektes;
- meest beroemd: **de pest** ('zwarte dood') vanaf 1303 vanuit Azië in richting Europa: tussen 75 en 200 miljoen slachtoffers;
- **verantwoordelijk** waren slechte lucht, boze geesten of toornige goden; geen idee van virussen en bacteria.
- **1520: pokkenvirus in Mexiko** (door Spaanse soldaten geïntroduceerd): van maart tot december 1520 vermindering van de bevolking van 22 tot 14 miljoen.
- **1918: Spaanse griep**: binnen een jaar tussen 50 en 100 miljoen slachtoffers.
- **Tegenwoordig**: ondanks globale transport- en communicatiewegen zijn het aantal en de intensiteit van epidemieën sterk terug gegaan; relatief veel minder slachtoffers dan vroeger (denk aan SARS 2002/2004 of Ebola 2014).
- **Vandaag de dag is het niet meer het noodlot dat beslist, maar het gevecht tussen het virus en de geneeskunde.** En in de laatste 100 jaren – ondanks een (relatief gering) aantal slachtoffers - wint de geneeskunde. En als de geneeskunde niet wint, zien we het als een menselijk falen, niet als een onoverkomelijke catastrofe.
- Grotere waarschijnlijkheid dat **kunstmatig als wapen ingezette ziektes** de mensheid zullen teisteren dan vanzelf gemuteerde virussen.

c) de Oorlog

- **geschiedkundig was oorlog voor de mensen altijd een vanzelfsprekendheid**; vrede was een voorbijgaande en wankele toestand. In de relaties tussen landen, volken en staten heerste de **wet van de jungle**; oorlog was altijd een optie. Dat was zelfs nog zo'n honderd jaar geleden bij het begin van de 1^e wereldoorlog het geval: "Oorlog is de voortzetting van de politiek met andere middelen." - Een constante vrede was de grote uitzondering.
- **deze wet van de jungle werd pas doorbroken in de tweede helft van de 20^e eeuw.** In de meeste gebieden van de wereld werd de oorlog steeds minder. Het is voor ons nu totaal onvoorstelbaar – ondanks Brexit - dat wij morgen met Engeland een oorlog beginnen, of dat België ons morgen binnenvalt. Voor ons is oorlog geen waarschijnlijk fenomeen, zelfs nadat Rusland de Krim heeft geannexeerd (denk aan de Krim oorlog van);
- **statistieken**: in de oudheid was oorlog verantwoordelijk voor 15 % van alle doodsoverlijden, in de 20^e eeuw voor 5 %, en aan het begin van de 21^e eeuw nog voor 1 %. in 2012 stierven wereldwijd ca. 56 miljoen mensen, 620.000 ervan door menselijk geweld (120.000 door oorlog, 500.000 door criminaliteit); daarmee vergeleken stierven 800.000 mensen door zelfmoord, en 1,5 miljoen door diabetes;
- 'Vrede' heeft tegenwoordig een heel andere betekenis gekregen. Voor vroegere generaties was vrede de voorbijgaande afwezigheid van oorlog. Vandaag zien wij vrede als de onwaarschijnlijkheid van oorlog. Dit is de

'nieuwe vrede'. Er bestaat geen serieus scenario dat er opeens weer een oorlog zou uitbreken tussen landen die sterke wederzijdse politieke, culturele en economische banden hebben opgebouwd (de dreigende uitzondering van een bijna volledig geïsoleerd land als Noord-Korea bevestigt deze regel);

- uiteraard bestaat er geen garantie op deze 'nieuwe vrede'; nieuwe vormen van oorlog (b.v. 'Cyber-oorlog') zouden het evenwicht kunnen verschuiven. Anderzijds hebben we ook geleerd om niet elke mogelijkheid ook werkelijkheid te laten worden, namelijk doordat na WO II de mogelijkheid tot atomaire oorlog ook de wederzijdse verwoesting zou betekenen; bepaalde soorten oorlog zijn niet meer te winnen.

Samengevat kan men constateren: honger, ziektes en oorlog zullen ook in de komende tientallen jaren nog miljoenen slachtoffers opeisen. En toch spreken wij dan niet meer van onvermijdelijke tragedies, die aan ons begrip en onze controle zijn onttrokken. Het zijn eerder uitdagingen die aangepakt kunnen worden. De hele geschiedenis door hadden de mensen het gevoel, dit zijn onoplosbare problemen, en dus moeten we ook niet proberen er iets aan te doen. Wij kunnen hooguit bidden, dat God een wonder moge doen, maar de mensen deden geen inspanning om honger, ziektes en oorlogen uit te roeien.

In de loop van de 20^e eeuw is dit scenario volledig anders geworden. Door medisch onderzoek, wetenschappelijke vooruitgang, vredesinitiatieven en economische hervormingen hebben wij ongekende vooruitgang gemaakt in het tenietdoen van honger, ziektes en oorlogen. Wij kunnen daarom ook nu niet meer God of de natuur verantwoordelijk houden, maar we hebben het zelf in handen om de wereld als zodanig stuk voor stuk te verbeteren.

Aangekomen op dit punt van onze verworvenheden brengt het nu nog een heel andere boodschap met zich mee, **want de geschiedenis duldt geen vacuüm. Wanneer honger, ziekte en oorlog steeds meer afnemen, dan zal op de menselijke agenda iets anders daarvoor op de plaats moeten komen.** De vraag is dus – bij een voortdurende afname of minstens inperking van honger, ziekte en oorlog - **welke projecten in de 21e eeuw bovenaan de agenda van de mensheid komen te staan?**

Eén centraal project zal wel moeten zijn om onze aarde voor de gevaren die wij nu zelf in handen hebben te bewaren. **De spanning tussen economie en ecologie zal tot een gezond evenwicht moeten komen.** Want tegenwoordig kiezen wij nog altijd voor de economie en tegen de ecologie, omdat het handhaven van onze levensstandaard steeds meer economische groei vereist. En die – zo weten wij nu best wel – gaat tenslotte ten koste van onze bewoonbare wereld. **Dit zal nog heel veel politieke inspanning, gezond verstand en vooral puur menselijke bereidheid tot beperking met zich mee moeten brengen.** Of wij daartoe als mensenfamilie in staat zullen zijn, of dat wij door de wereld uit te buiten diezelfde wereld en ons zelf tot een globale show-down zullen dwingen, zal in deze 21^e eeuw tot een beslissing moeten komen. Deze uitdaging gezamenlijk aan te pakken, zou waarschijnlijk de beste strategie zijn, maar mensen zijn zelden tevreden met wat zij hebben. **De menselijke geest reageert op verworvenheden meestal niet met tevredenheid, maar met het verlangen naar nog meer...**

Maar stel, dat wij dit grootse probleem van economie en ecologie tóch weten te handhaven, wat gaan wij dan doen? Nadat wij een hoog niveau van welvaart, gezondheid en harmonie bereikt hebben, welke projecten staan dan nog op onze 'to do list'? **Wat zullen de volgende doestellingen van de mensheid zijn?**

- **ouder worden en dood overwinnen: onsterfelijkheid**
- **op een positieve manier gelukkig zijn: geluk**
- **van de homo sapiens de homo Deus te maken: goddelijkheid**

***** Precies deze punten zijn het dus, die wij kunnen samenvatten in de doelstelling: "De nieuwe mens creëren."**

Misschien zijn dit zeer vreemde en ook angstaanjagende profetische uitspraken, daarom zijn enkele verhelderingen op z'n plaats:

- 1) Deze activiteiten betreft niet het merendeel van de mensheid in de 21^e eeuw, maar enkel een kleine elite die echter als collectief ernaar gaat streven, namens de gehele mensheid. De meeste mensen zullen bij deze projecten geen rol spelen, en hun eigen – soms erg moeilijk – bestaan leiden, met armoede, ziekte, geweld, oorlog etc. Dit is klaarblijkelijk onrechtvaardig, en men zou ervoor kunnen pleiten dat eerst die problemen voor iedereen opgelost moeten worden, voordat de nieuwe projecten van start mogen gaan, maar geschiedenis werkt nu eenmaal zo niet. De heersers in de paleizen hadden altijd al andere plannen dan het plebs in de hutjes en huisjes. Dat zal ook in de 21^e eeuw niet anders zijn.
- 2) Het gaat hier om een historische prognose, niet om een politiek manifest, dat uitgevoerd moet worden. Er bestaat geen bovennatuurlijke norm die het aan ons mensen opdringt, en deze projecten zouden zich ook als volledig foutief kunnen ontpoppen, maar de geschiedenis zit vol met fouten. Gezien het verleden zullen wij aan de verleiding niet kunnen weerstaan om het te proberen, zelf op het gevaar dat het ons allen vernietigt.
- 3) Het streven naar iets betekent nog niet dat het ook gerealiseerd wordt. In de geschiedenis komt het vaak voor dat men leeft van overdreven verwachtingen, die nooit uitkomen, zoals het communisme alle ongelijkheid tussen de mensen wilde uitroeien, wat er echter nooit van gekomen is. Het is eerder een prognose dat de mensheid dit zal proberen te bereiken, niet dat zij het ook zal bereiken.
- 4) Belangrijk is vooral dat deze prognose geen profetie is, maar eerder als discussieplatform moet functioneren, die ons alle mogelijkheden tot keuzes geeft. Wanneer de discussie tot gevolg zou hebben, dat wij een andere keuze maken, gaat daarmee voor ons als mensen waarschijnlijk weinig verloren (want wij kunnen niet treuren over iets dat er nooit geweest is). Op dit punt steekt de beslissende vraag de kop op, of wij dat eigenlijk wel willen?

Voorlopig oordeel:

- dit idee van de 'nieuwe mens' heeft is in onze realiteit van elke dag nog niet aangekomen; natuurlijk zijn we alsmaar bezig met verbeteringen op medisch of communicatief gebied, maar dat wij als mensen een ander soort zouden worden, ligt feitelijk nog ver boven ons voorstellingsvermogen.
- In het algemeen bekijken wij toekomstvisies meestal argwanend, want vele projecten zijn vaak op de vuilnisbelt van de geschiedenis beland.
- Bovendien vinden wij het leven wel vaker lastig en onaangenaam, maar we zouden het ook niet willen missen, juist ook met zijn scherpe kanten en gebreken. Het 'nobody is perfect' bevalt ons eigenlijk toch wel als dat wat wij nu eenmaal typisch menselijk noemen (errare humanum est).
- Als gelovig iemand kijkt men bovendien uit naar een andere toekomst, die wij niet alleen willen maken, maar die wij als geschenk willen ontvangen. Dat is een nog grotere troost en vooruitzicht dan een nog langer leven, dat uiteindelijk toch weer eindig is.